

Apiturizm

Mehmet Şimşek¹

“Arılar yeryüzünden silinip giderse, insanoğlu yalnızca dört yıl yaşayabilir”

Albert Einstein

Özet

Son yıllarda dünyada turizmin gelişimine yönelik yapılan incelemelerde alternatif turizme yönelik eğilimin giderek arttığı, bu turizm türleri içerisinde ise kırsal turizmin öne çıktığı savunulmaktadır. Özellikle şehir yaşamının karmaşasından, yoğun iş temposundan ve monotonluktan bıkan insanlar, söz konusu karmaşanın ve monotonluğun olmadığı, doğayla ve doğal yaşamla içi içe olabileceği ve böylece zihinsel ve bedensel anlamda arınıp dinlenebileceği bir tatili tercih etmeye başlamışlardır. Öte yandan sağlıklı beslenme konusundaki duyarlılık ve bilinçlenme insanları doğal ürünlerle beslenmeye yöneltmektedir. Bütün bu gelişmeler Dünyada ve Türkiye’de kırsal turizme olan ilgiyi arttırmıştır.

Apiturizm son yıllarda kırsal turizmin önemli unsurlarından biri olarak dikkati çekmektedir. Bal arısının Latince adı olan *Apis mellifera* ile turizmin birleşmesinden ortaya çıkan apiturizm kavramı; arıcılığa ait oluşturulan rotalarda arı ürünlerinin tadımını, söz konusu ürünlerin üretimine yönelik eğitimleri, apiterapi uygulamalarını ve müze ziyaretlerini kapsamaktadır. Apiturizm bir yandan insanların doğayla içi içe zaman geçirerek rahatlamalarını sağlarken öte yandan yerel ürünleri tüketme yoluyla bölgesel kalkınmaya da önemli katkı sağlamaktadır.

Günümüz anlamında apiturizm faaliyetlerinin 1900’lü yılların sonlarına doğru başta Slovenya olmak üzere Almanya, Polonya, Ukrayna, İspanya, Litvanya ve Çek Cumhuriyeti gibi Avrupa ülkelerinde başlayıp geliştiği bilinmektedir. Esasında arıcılığın ve arı ürünlerinin dünyanın hemen bütün coğrafyalarında onbinlerce yıldır biliniyor ve hem beslenme hem de sağlıkta

1 Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞEK, Giresun Üniversitesi, Turizm Fakültesi mehmet.simsek@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7558-5010

kullanılıyor olmasına rağmen apiturizmin ortaya çıkmasının bu kadar geç olması üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur.

Türkiye gerek koloni sayısı gerekse bal üretimi bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır. Öte yandan dört mevsimin bütün özelliklerinin bir arada yaşanabildiği, flora ve fauna çeşitliliği bakımından en zengin coğrafyalardan biri olması sebebiyle apiturizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak söz konusu potansiyelin yeteri kadar kullanılabildiğini söylemek oldukça zordur. Bu durum bir eksiklik olarak görülse de kendi içerisinde önemli bir fırsatı da barındırmaktadır.

Giriş

Günümüzde gerek yoğun çalışma temposu gerekse kalabalık şehir hayatının monotonluğu insanları doğayla baş başa geçirebileceği tatil arayışlarına itmektedir (Aydın, 2012). Öte yandan sağlıklı beslenme ve kitle turizminin toplum ve çevre bilim üzerindeki olumsuz sonuçlarına yönelik farkındalığın artması alternatif turizm türlerine yönelik eğilimi artırmaktadır (Gülbahar, 2009). İnsanların sağlıklı beslenme ve doğayı korumaya yönelik gelişen ve gittikçe daha da önemli hale gelen bu farkındalıkları alternatif turizm türleri içerisinde doğa temelli turizm türlerini öne çıkarmaya başlamıştır (Çoban ve Karakuş, 2019). Doğa temelli alternatif turizm türleri olarak genellikle kırsal turizm, eko turizm, çiftlik turizmi ve yayla turizmi gibi turizm türleri sıralanmaktadır. Söz konusu bu turizm türlerinin genel özellikleri, yapılaşmanın ve nüfus yoğunluğunun az olduğu, üretim ve tüketimin büyük oranda geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğü, doğayla doğalın bütünleştiği otantik ortamlarda gerçekleştiriliyor olması şeklinde sıralanabilir (Albayrak, 2013).

Doğa temelli alternatif turizm türleri doğal kaynakların ve çevrenin korunması, yöre halkının turizmden ekonomik fayda sağlaması ve turizmde sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesine destek olması sebebiyle geliştirildiği bölgeler açısından son derece önemlidir (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2011). Dünyada bu anlamda özellikle Avrupa'nın öne çıktığı gözlemlenmektedir. İtalya'nın Tuscany ve Alto Adige bölgesi, Fransa'nın Alsace bölgesi, Macaristan'ın Balaton Gölü ile İspanya'nın Endülüs bölgesi doğa temelli turizmin öne çıktığı bölgeler olarak kabul edilmektedir (Akça, 2004; Aydın, 2012). Türkiye'de ise başta Doğu Karadeniz Bölgesi olmak üzere Karadeniz bölgesinin tamamı, Akdeniz ve Ege bölgeleri sahip oldukları flora ve fauna zenginliği, eşsiz doğal güzellikleri ve yaylalarıyla doğa temelli turizm türleri açısından önemli potansiyele sahiptir.

Son yıllarda dikkat çekmeye başlayan apiturizm doğa temelli turizm türleri içerisinde niş turizm türü olarak kabul edilmektedir (Wos, 2014). Söz

konusu bu turizm türünün alternatif turizm türlerinin çeşitlendirilmesinde bir fırsat olarak görülmesi yanında, turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması ve bölgesel kalkınmaya katkı açısından da önemli bir fırsat olarak görülmektedir (Çukur ve Çukur, 2021).

1.1. Apiturizm Kavramı

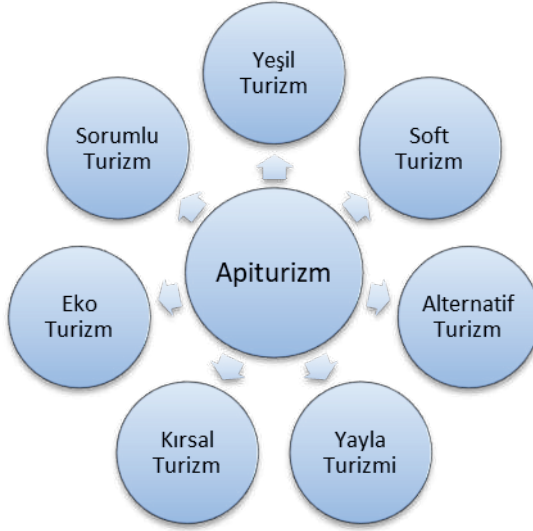
Api kelimesinin etimolojik kökeni Latince bal toplayıcı anlamına gelene “Apis mellifera” kelimesine dayanmaktadır (Abou-Shaara, 2014). Apiturizm kavramı ise; arı, arıcılık ve arı ürünlerine özel bir ilgi duyan insanların gerek bu kültürü daha iyi kavramak, gerekse daha sağlıklı yaşam sürdürmek veya tedavi olmak amacıyla, arıların varlığını sürdürdüğü doğal ortamlara giderek orada konakladığı süreçte ortaya çıkan faaliyetler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır (Suna, 2018).

Apiturizm bir yandan daha sınırlı ve daha özel bir müşteri grubunun gereksinimlerini karşılaması noktasında önemli bir niş turizm olarak kabul edilirken, çevre ve insan hayatının sorumluluğu bilinciyle seyahat ve eğitim deneyimlerini bir araya getiriyor olması bakımından yeşil turizmin dolayısıyla yeşil ekonominin bir bileşeni olarak kabul edilmektedir (Arih ve Korosec, 2015). Yeni bir ekonomik ve sosyal faaliyet fırsatı olarak ta kabul edilebilecek olan apiturizmin amaçları şu şekilde sıralanabilir;

- ❖ Arı yetiştiriciliği faaliyetlerini turizm kapsamında incelemek,
- ❖ Bu anlamda özellikle kırsal alanlarda çevreye yönelik duyarlılığı arttırmak ve çevre koruma bilincinin gelişmesine katkı sağlamak,
- ❖ Gerek toplumsal gelişme, gerekse ekonomik büyüme ve istihdama katkı açısından apiturizmin olumlu katkılarını ve etkilerini anlamak,
- ❖ Bir hayat felsefesi anlamında doğaya saygılı bir neslin yetişmesi noktasında apiturizm gönüllüleri ve turizm çalışanları aracılığıyla katkıda bulunmak,
- ❖ Doğal kanunlara ve doğaya saygılı olmak kaydıyla sağlıklı yaşamı benimseyen insanların etkileşimine ve bu hayatı deneyimlemelerine olanak sağlamaktır (Arih ve Korosec, 2015).

Özü itibarıyla doğa temelli turizm türleri içerisinde kabul edilen apiturizmin turizm içindeki yeri şekil 1’deki gibi kabul edilmektedir. Şekil incelendiğinde apiturizmin çevreyi koruyan yaklaşımı nedeniyle yeşil turizm, yerel halka gelir sağlama yönüyle ise eko turizmle bağlantılı olduğu varsayılabilir. Klasik geleneksel deniz-kum-güneş turizminden önemli ölçüde ayrışması sebebiyle alternatif turizm türü ile bağlantılı olan apiturizm, çevre

bilinci ve doğaya saygılı yaşama katkı sağlaması bakımından da sorumlu turizm kapsamında değerlendirilebilmektedir. Apiturizmin arıların doğal yaşam ortamı olan kırsal alanlarda gerçekleşiyor olması sebebiyle hem kırsal turizm hem de yayla turizmi ile ilişkilendirilmesi son derece doğaldır. Öte yandan yerel ürünlerin kullanıldığı, yerel halkın istihdam edildiği ve yerel geleneklere, yaşam biçimlerine saygı duyan bir turizm türü olması nedeniyle de soft turizm ile ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 1: Apiturizmin Turizm Türleri İçindeki Yeri

Wos'a (2014) göre apiturizm faaliyetine katılacak olan bir kişinin deneyimleyebileceği faaliyetler ve uygulamalar şu şekilde sıralanabilir;

- ❖ Ziyaret edilen yerde üretimi yapılan arı ürünlerini (bal, polen, propolis, arı sütü ve balmum) tadabilir veya satın alabilir,
- ❖ Bölgede oluşturulacak ve geçmişten günümüze arıcılık faaliyetlerinde kullanılan makine-donanım yanında söz konusu faaliyet kapsamında oluşan her türlü somut ve soyut kültürel değerlerin içeren arı müzelerini ziyaret edebilir,
- ❖ Arıcılığa yönelik yapılacak olan kısa eğitim ve/veya sunumlara katılabilir,
- ❖ Bir tür doğal tedavi yöntemi olan apiterapi uygulamalarına katılabilir,
- ❖ Arıların bal üretebilmek için her gün binlercesini ziyaret etmek zorunda olduğu bitki ve/veya çiçek alanlarını gezip deneyimleyebilir,

- ❖ Kovanların açılması ve bal sağım işleminin nasıl yapıldığını izleyebilir veya deneyimleyebilir,
- ❖ Bal peteğinden mum yapım işleminin nasıl gerçekleştirildiğini öğrenebilir,
- ❖ Bal ve bal katkılı yiyecekleri satın alabilir, tadabilir veya bunların nasıl yapıldığını deneyimleyebilir.

Apiturizm kapsamında yukarıda sıralana faaliyetler içinde aktif olarak yer alan insanların, arının ekolojik dengedeki rolünü daha iyi anlama, arı kültürünü benimseme ve çevre ve doğanın korunması yönündeki farkındalığının büyük oranda artacağı ve gelişeceği kaçınılmaz olacaktır.

1.2. Apiturizmin Gelişim Süreci

Arıcılığın özellikle de bal toplama işleminin antik çağlardan buyana insanlar tarafından bilindiği tahmin edilmektedir. M.Ö. 10.000'e ait mağara resimlerinde arıcılıkla ilgili çizimler bulunduğu bu resimlerden hareketle bal toplama işleminin yaklaşık 10.000 yıldır yapılmakta olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle bundan yaklaşık 4000 yıl öncesinde Çin ve Hindistan'da arıcılığın önemli ölçüde gelişmiş olduğu bilinmektedir. M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotamya'da yaşayan Sümerlerin balı ilaç olarak kabul ettikleri, Mısır firavunlarının mezarlarında yapılan araştırmalarda ise 3200 yıllık kuru bal bulunduğu bilinmektedir. Mısırdaki ele geçirilen ve tarihi bundan 4000 yıl geriye uzanan tabletlerde ise Mısırlıların balı yemek, ilaç ve dini amaçlarla kullandığı görülmektedir.

Öte yandan Amerika Kıtasının gerçek yerlileri olan Kızılderililerin balı bitki, hayvan ve mineral zehirlenmelerinde panzehir olarak tıpta kullandıkları ve bunun beş ölümsüzlük iksirinden biri olduğuna inandıkları ileri sürülmektedir. Yine Çin'de M.Ö. 2000'li yıllarda insanlar balın evrensel bir ilaç olarak kullanılmasını önerdikleri ve bal, balmumu ve propolisi koruma ve mumyalama için kullandıkları savunulmaktadır. Öte yandan, eski zamanlarda tüccarların, yeni gıda ürünleri aramak için okyanusları dolaşırken şarap, baharatlar, yağlar yanında bal ve balmumunu egzotik ve değerli gıda ürünleri olarak tanımladıkları ileri sürülmektedir (Kutlu, Gül ve Kılıç, 2018).

Dünyada apiturizmin başlangıcı 1700'li yıllara kadar dayanmaktadır. Bu anlamda Slovenya apiturizmin ilk temellerinin atıldığı ülke olarak bilinmektedir. Dönemin imparatoriçesi Maria Theresa'nın Anton Jansa'yı arıcılığı öğretmekle görevlendirmesiyle birlikte günümüz Sloven arıcılığının

dolayısıyla apiturizmin de temellerinin atılmış olduğu söylenebilir (Liourta, 2018).

Apiturizmin başlangıcı 1700'lü yıllara dayansa da günümüz anlamında turizm sektöründe kullanımı daha yakın yıllarda ortaya çıkmıştır. Apiturizmin ortaya çıkmasında önemli rol oynayan Sloven arıcılarının konuya yönelik ilgisi ilk olarak 2003 yılında Slovenya'nın ev sahipliği yaptığı Uluslararası Arıcı Kongresi'nde başladığı ileri sürülmektedir. 2007 yılından itibaren Slovenya'da apiturizm, arıcıların konuya ilgi duyan turistlere yönelik ürün geliştirmeleri için yeni bir turizm türü olarak gelişmeye başlamıştır (Arih ve Korosec, 2015). Kavramsal anlamda apiturizm ise ilk olarak 2013 yılında Slovenya Arıcılar Birliği'nin marka projesi olan ApiRoutes tarafından tanıtıldığı bilinmektedir (Gandhy, Chang ve Rahmi, 2019). Slovenya'da başlayan bu projenin sonraki yıllarda farklı ülkeler tarafından da kullanılmaya başlandığı, özellikle Almanya, Polonya, Ukrayna, İspanya, Litvanya ve Çek Cumhuriyeti'nin apiturizmde gelişmiş ülkelere arasında sayılabileceği savunulmaktadır. Vos (2014) tarafından yapılan bir araştırmaya göre hali hazırda Polonyada kırk, Çek Cumhuriyeti ve Almanya'da altı, Slovenyada yedi, İspanyada dört, Litvanya, Ukrayna, Portekiz, Slovakya ve Macaristanda iki ve son olarak Yunanistanda bir olmak üzere toplamda yetmişbeş apiturizm destinasyon merkezinin bulunduğu ileri sürülmektedir.

Cesur'a (2021) göre Avrupada apiturizmin gelişme gösterdiği ülkelerden bir başkası da Polonyadır. Başlangıçta ülkede arıcılık müzeleri bulunurken, son yıllarda arıcılık çiftliklerinde çeşitli apiturizm hizmetleri de verilmektedir. Bu hizmetlerin verildiği yerlerin başında hem ulusal hem de uluslararası tanınırlığı olan çiftliklerin başında Strozyc'deki Sadecki Bartnik gelmektedir. Söz konusu çiftlikte yüzden fazla farklı arı kovana sergisinin, bal yemekleri sunan bir restoranın ve 2000 yıldır kullanılan ekipmanların sergilendiği bir serginin de yer aldığı bilinmektedir. Yine Polonya'nın Malopolska şehrinde bulunan turist yolu 'Malopolska Miodowa Kraina' apiturizm rotası önemli bir apiturizm girişimi olarak dikkati çekmektedir. Bu yol boyunca tarım çiftlikleri bulunmakta ve tüm çiftliklerde arıcılık faaliyetleri yürütülmektedir. apiturizm kapsamında turistlere arıcılık çalışmalarına katılma ve bal tatma imkânı sunulmaktadır.

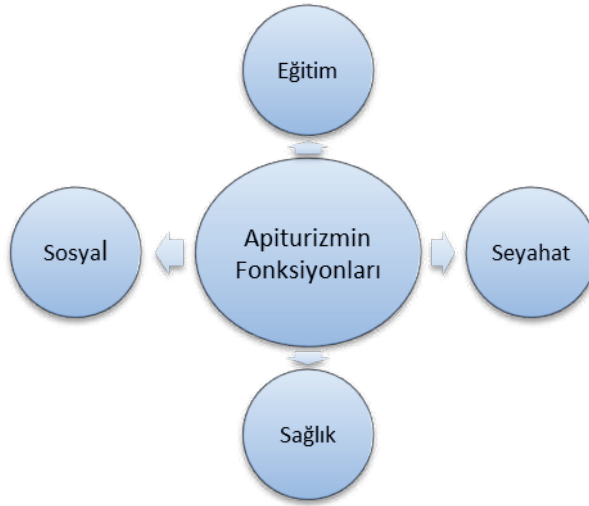
Cesur'un (2021) çalışmasına göre Dünyada öne çıkan apiturizm merkezlerinden biri Kanarya Adaları'ndaki Tenerife, diğeri ise Tayland'dır. Yapılan çalışmaya göre Kanarya Adaları'ndaki Tenerife, turistlere arıcılarla etkileşime girme ve farklı bal türlerini deneme fırsatı veren bir yürüyüş etkinliği sunuyor. Tayland'da ise birçok apiturizm merkezi yer almaktadır. Bu merkezlerin en öne çıkanı ise arıcılıkla ilgili ürün satışı ve bir takım

apiturizm hizmetleriyle turistlere ev sahipliği yapan Big Bee'nin olduğu ileri sürülmektedir.

Türkiyede hali hazırda bu anlamda oluşturulmuş bir apiturizm desinasyonu varlığından maalesefki söz edilememektedir. Türkiyede bugünkü anlamda apiturizm faaliyeti sayılabilecek sadece bir organizasyonundan söz edilebilmektedir. O da kar amacı gütmeyen (Balyolu) adındaki organizasyondur. Söz konusu organizasyon, 2008-2010 yıllarında iç göç konusunda araştırma yapmak üzere Türkiyeye gelen Amerikalı Cat Jaffee tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin doğusuna (Kars ve civarı) yaptığı seyahatler sırasında arıcılıkla daha yakından tanışma imkânı bulan Jaffee, özellikle balı ile ünlü bir bölgede kadınlarla çalışmış ve çok sayıda Amerikalı turisti, geleneksel mutfağı içeren ve bal odaklı yemek deneyimi için Türkiye'ye getirmiştir. Oysa ilerideki sayfalarda detaylarıyla dile getirileceği üzere Türkiye gerek arıcılık tarihi konusundaki engin bilgi ve kültürel birikimi, gerek kovan sayısı ve bal üretimi konusundaki kapasitesi ve gerekse eşsiz doğal güzellikleri yanında flora ve fauna çeşitliliği ile hatırı sayılır düzeyde bir apiturizm potansiyeline sahiptir. Özellikle Muğla, Ordu ve Adana illerindeki arı çiftlikleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nin bazı kesimlerinde halen varlığını sürdüren geleneksel sabit arıcılık uygulamaları kısa sürede apiturizm destinasyonlarına dönüştürülebilir. Söz konusu bölgelerin sahip olduğu apiturizm potansiyeli ileriki sayfalarda, apiturizme yönelik yapılan çalışmalar başlığı altında detaylarıyla verilecektir.

1.3. Apiturizmin Fonksiyonları

Aliyeva vd. (2019) Kültür ve geleneklerle ilgilenen bir turizm biçimi olan apiturizmin yalnızca arı ya da bal odaklı bir turizm türü olmadığını, aksine turizmini birçok sektörünü birleştiren bir küre olarak tanımlanabileceğini savunmaktadır. Yazarlara göre apiturizm; arıcıları, yiyecek-içecek işletmelerini, sağlık İşletmelerini, kozmetik ve bakım ürünleri üreticilerini ve koleksiyoncuları belli bir noktada birleştirmektedir. Birçok sektör üzerinde çoğunlukla olumlu etki bırakan apiturizmin genel olarak eğitim, seyahat, sağlık ve sosyal fonksiyon olmak üzere dört temel fonksiyonu olduğu belirtilmektedir. Aşağıda bu söz konusu fonksiyonlar kısaca açıklanmaktadır.

Şekil 2: Apiturizmin Fonksiyonları

Eğitim Fonksiyonu: Eğitim fonksiyonunun temel amacı, arıların insanlık için önemi konusunda farkındalık yaratmaktır. Eğitim sürecinde arıcılık faaliyetleri, arı ürünleri, arıcılıkla ilgili oyunlar, apiterapi uygulamaları ve etkileri hakkında bilgiler verilmektedir (Arih ve Korosec, 2015). Doğal ortamlarda bal üretim süreci, bal türlerinin çeşitliliği, bu kaynakların korunması gerekliliği, sağlığın önemi vurgulanmaktadır. Bu fonksiyonda özellikle ekolojik eğitim ön planda tutulmakta ve çevresel davranış teşvik edilmektedir (Wos, 2014). Wos (2014) Slovenya’da yapılan bir çalışmada apiturizme katılan en büyük nüfusun (%54) çocuklar olduğunu, ikinci sırada ise bireysel turistlerin (%43) geldiğini belirlemiştir. Katılımcıların çoğunluğunun çocuk olması apiturizmin eğitim fonksiyonunu ortaya koymaktadır.

Seyahat Fonksiyonu: Destinasyonların eşsiz doğal güzelliklerini görmek, özellikle arıcılıkla ilgili faaliyetlere katılmak amacıyla seyahat etmek apiturizmin seyahat fonksiyonunun temsil etmektedir (Wos, 2014). Söz konusu geziler bireysel olarak yapılabileceği gibi özel turlar eşliğinde birçok aktivite ile birlikte de yapılabilmektedir. (Wos and Bien, 2013) tarafından yapılan bir çalışmada, arı çiftliklerine bireysel olarak seyahat eden turistlerin yaklaşık %74’ünün farklı bal türlerini tatmayı amaçladığı belirtilmektedir. Söz konusu çalışmada bal tatmak ve satın almak için gelen turistlerin bölgedeki arı kovanlarını ziyaret etmeye ya da çeşitli etkinliklere katılmaya istekli oldukları sonucuna ulaşıldığı belirtilmektedir.

Sağlık Fonksiyonu: Arı ürünlerinin doğru ve uygun şekilde kullanıldığında tedavi edici özelliklere sahip olduğu yıllardır bilinen bir gerçektir. Alternatif tıp alanında kabul edilen apiterapi uygulamaları yaygın kabul gören tedavi yöntemlerinden sayılmaktadır. Apiturizmin bu fonksiyonu, propolis, arı sütü, polen, balmumu gibi arı ürünleri ile birlikte arı havası soluma, bal masajı gibi apiterapi uygulamaları ile doğal tedavi yöntemlerini teşvik etmektedir. Söz konusu yöntemler hem gıda sektöründe hem kozmetik sektöründe hem de tıpta kullanımı ile sağlıklı bir yaşam tarzını vurgulamaktadır (Wos and Bien, 2013).

Sosyal Fonksiyon: Apiturizm, tarım sektörü ile hayvancılık sektörünü bir araya getirerek turistlere yeni bir turistik ürün sunmaktadır. Bu durum, bu sektörlerle dâhil olan insanları, yerel halkı ve turistleri harekete geçirmektedir. Arıcıların bilgi ve deneyimlerinden yararlanan turistler, böylece yerel halkla sosyal ilişkiler kurmaktadır. Apiturizm, kırsal toplumların etkinliğini, tarım turizminin ve ekoturizm faaliyetlerinin çeşitlenmesini teşvik ettiği için sosyal yönü de olan bir turizm türüdür (Wos, 2014).

1.4. Apiturizmin Önemi

Karadeniz, (2015) meyve yetiştiriciliğinde polinasyonun ve verimliliğin önemine yönelik yaptığı çalışmada, Türkiye'nin uygun ekolojisi, zengin florası ve arı materyalindeki genetik varyasyonu ile arıcılıkta 21.yy'da söz sahibi olacak ülkelerden biri olduğunu savunmaktadır. Çalışmanın devamında ise Türkiye'nin dünyanın en önemli 12 gen merkezi arasında olduğu, 10.000'in üzerinde doğal çiçekli bitki türü ve bölgesel koşullara uyum göstermiş arı ırk ve ekotiplerinin bulunduğunu dile getirmektedir. Bütün bunların yanında, farklı coğrafi bölgelerin bulunması, birbirinden değişik iklimlerin yaşanması, buna bağlı olarak da zengin bitki tür ve çeşitliliğin ortaya çıkmasına imkân verdiğine değinmektedir.

Suna (2018) ise yaptığı çalışmada Türkiye'nin kovan varlığı açısından 7 milyona yakın kovan sayısı ile dünyada üçüncü sırada 94 bin ton bal üretimi ile ise Çin'in ardından ikinci sırada yer aldığını belirtmektedir. Çalışmanın devamında kovan sayısı ve bal üretimi olarak başta gelen illerimizin sırasıyla Muğla, Ordu ve Adana olduğunu dile getirilmiştir.

Öte yandan Şahingöz Akar ve İnci (2018) ise yaptıkları çalışmada arıcılık ürünlerinin tedavi amaçlı kullanılmasının çok eski zamanlara dayandığını, son yıllarda özellikle de Çin'de Apiterapi adı verilen arı ürünleri ile tedavi yöntemlerinin hızlı bir gelişme gösterdiğini dile getirmişlerdir. Bal, polen, propolis, arı sütü, arı zehiri gibi arıcılık ürünlerinin besin maddesi olarak

kullanılmasının yanında, özellikle gelişmiş ülkelerde çeşitli hastalıkların tedavisinde doğal bir ilaç olarak kullanılmaya başlandığı ileri sürmektedirler.

Yukarıdaki bilgiler ışığında apiturizmin hem doğaya hem de topluma faydaları oldukça fazla olan bir turizm türü olduğu savunulabilir. Arıların ekosisteme ve biyoçeşitliliğe olan faydaları dışında, kendisinin ve ürünlerinin insanlara beslenme, tedavi ve ekonomik gelir anlamında faydaları yadsınamaz. Çünkü apiturizm, kırsal alanların ekonomik ve sosyal anlamda geliştirilmesinde, kırsal alanlardaki biyolojik çeşitliliğin korunmasında ve sürdürülebilir kılınmasında oldukça etkili bir yöntem olduğu söylenebilir. Özetle dile getirilecek olursa, sosyal ve kültürel özellikleri de dâhil olmak üzere apiturizmin; etkili ve sürdürülebilir şekilde uygulandığı ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmelerine önemli katkı sağlayabileceği söylenebilir.

1.5. Apiturizme Yönelik Bazı Araştırmalar

Apiturizme yönelik çalışmalar incelendiğinde dünyada 2013 yılından, Türkiye’de ise 2015 yılından itibaren başladığı ve sonraki yıllarda artan bir ivmeyle çoğaldığı görülmektedir. Konuya yönelik ulusal ve uluslararası literatürde yer alan bazı çalışmalar aşağıda verilmektedir.

Uluslararası literatürde apiturizme yönelik ilk çalışmalardan biri sayılabilecek araştırma Wos’un (2014) çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada Avrupa’da gözlemlenen apiturizmin başarılı uygulamaları ve apiturizmin fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Çalışma başlangıçta Polonya’da sonraki yıllarda ise Avrupa’nın diğer bazı ülkelerinde arı kovanları, arı müzeleri ve eğitim çiftliklerinde yapılan saha araştırmasına dayanmaktadır. Çalışmada ortaya çıkan en çarpıcı sonuç apiturizm etkinliklerine katılanların çoğunluğunu (%54) okul çağındaki çocukların oluşturduğu, ikinci en önemli grubun ise (%43) bireysel turistlerden oluştuğu sonucudur. Çalışmada ortaya çıkan bir başka sonuç ise apiturizme katılanların çoğunlukla bal almak için kovana gelen ve daha sonra kovana ziyaret etmeye veya atölyelerine katılmaya teşvik edilen ek faaliyetleri seçen turistlerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Yine uluslararası çalışmalarda ilk sıralarda yer alan araştırmalardan biri de Arih ve Korosec (2015) tarafından yapılan çalışmadır. Çalışmada Slovenya’da apiturizmin önemi, bakış açıları, deneyimleri ve en iyi uygulamaları hakkında bilgiler sunulmuştur. Bu kapsamda turlar ve eğitim programlarının birleşiminde hem ilgili gruplar hem de yerel halk için apiturizm ürünleri formüle edilmiştir. Çalışmadaki genel amacın, arıların doğa ve insanlar için önemi konusunda farkındalık oluşturmak, arı ürünleri ve apiterapinin kullanımı ve faydaları konusunda bilgi birikimi oluşturabilmek olduğu dile

getirilmektedir. Bu bağlamda çeşitli kovan sistemlerinin gösterimleri, arı ürünlerinin üretimi üzerine sunumlar ve bunların insan sağlığı üzerindeki faydaları konularında seminerler, arıcılık müzeleri ve tipik Sloven arı evlerine ziyaretler gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Daha yakın zamanlı çalışmalardan biri olan Aliyeva vd.'nin (2019) çalışmaları ise Kazakistan'da apiturizmin ülke ekonomisinin ve turizminin gelişimindeki önemini belirlemek, apiturizmin gelişiminin sorunlarını ve beklentilerini analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Bu anlamda arıcılık turizminin gelişimi için kaynak tabanı belirlenmiş ve Kazakistan'daki arıcılığın mevcut durumu değerlendirilmiştir.

Ulusal literatür incelendiğinde Bahar ve Yılmaz'ın (2016) çalışması ilk araştırmalar arasında sayılabilir. Söz konusu çalışmada apiturizmin Muğla İli'nde uygulanabilirliğini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma sonucuna göre Muğla İli'nin apiturizm potansiyeline sahip olduğu, kovan sayısı bakımından ülkede önemli bir arıcılık merkezi olduğu ve Türkiye'de bal üretiminde ilk sırada yer aldığı dile getirilmiştir. İlave olarak Muğla'nın binlerce yıldır arıcılık için önemli olmasının nedenlerinden en önemlisinin çam balı ve çam ormanları bakımından Türkiye'de en önde geliyor olduğu, bu anlamda 1.200.000 kovan ile yaklaşık 6000 ailenin arıcılık yaptığı belirlenmiştir.

Konuya yönelik bir başka çalışma ise Suna (2018) tarafından apiturizmin Türkiye'deki yeri ve önemine yönelik yapılan araştırmadır. Yapılan araştırmada apiturizmin genel turizmdeki konumu belirlenmeye çalışılmış, apiturizmin Türkiye'de uygulanabileceği hususunda bir farkındalık oluşturmaya çalışılmış ve bu turizm türünün Türkiye için önemi açıklanmıştır. Çalışma sonucuna göre apiturizmin sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm kapsamında ele alınabileceği dile getirilmiştir.

Şahingöz Akar ve İnci (2018) ise Bolu ilinde üretilen arı ürünlerini gastronomi turizmi kapsamında değerlendirmişlerdir. Çalışmada söz konusu faaliyetlerin apiturizm kapsamında değerlendirilebileceği ve Bolu İlinin bu anlamda önemli bir potansiyele sahip olduğu dile getirilmiştir.

Şeker (2020) ise yaptığı çalışmada Sivas İli'nin apiturizm potansiyelini incelemiştir. Çalışma kapsamında Sivas'ta arıcılığın mevcut durumu, potansiyeli, apiturizm potansiyeli ve bu potansiyelin gelecekte kullanılabilme olanakları araştırılmıştır. İkincil veriler kullanılarak yapılan çalışmada Sivas'ın apiturizm açısından değerlendirilebileceği ileri sürülmüştür.

Ulusal literatürde verilebilecek son örnek ise Suna (2020) tarafından "*Türkiye'de arıcılığın kullanımına kişisel bir yolculuk*" isimli çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni

kullanılmıştır. Verilerin elde edilmesinde derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda arıcıların büyük çoğunluğunun arıcılık turizmini duymadığı ancak bu turizm türünün gelecekteki durumuna olumlu baktığı tespit edilmiştir.

Yukarıda bazı örnekleri verilen uluslararası ve ulusal çalışmalar incelendiğinde bir konu dikkati çekmektedir. Yapılan uluslararası çalışmalar daha çok apiturizm uygulamalarına dönük iken ulusal çalışmaların çoğunlukla kavramsal çalışmalar veya arıcılığın yaygın olarak yapıldığı illerde apiturizm potansiyelinin incelenmesine yönelik olduğu gerçeğidir.

1.6. Sonuç ve Değerlendirme

Bu bölümde apiturizm öncelikle kavramsal olarak incelenmiş sonrasında ise dünyada ve Türkiye’de gelişim süreci üzerinde durulmuştur. Bu süreçte apiturizmin genel turizm içerisindeki yeri de belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler ışığında apiturizmin alternatif turizm türleri içerisinde yer alan doğa temelli turizm türlerinden biri olarak değerlendirmenin yanlış bir değerlendirme olmayacağı kanaati oluşmaktadır.

Çalışmanın devamında incelendiği üzere her ne kadar apiturizmin dünyada ortaya çıkması 1700’lü yıllara kadar dayandırılrsa da günümüz anlamında apiturizm faaliyetlerinin 1900’lü yılların sonlarına doğru başta Slovenya olmak üzere Almanya, Polonya, Ukrayna, İspanya, Litvanya ve Çek Cumhuriyeti gibi Avrupa ülkelerinde başlayıp geliştiği ortaya konmuştur.

Esasında arıcılığın ve arı ürünlerinin dünyanın hemen bütün coğrafyalarında onbinlerce yıldır biliniyor ve hem beslenme hem de sağlıkta kullanılıyor olmasına rağmen apiturizmin ortaya çıkmasının bu kadar geç olması üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur. Bunun sebebi bir yandan yoğun iş temposu ve keşmekeş şehir hayatından bıkan ve her fırsatta kendini doğaya ve doğala yönelten insanlardan kaynaklı olduğu düşünülebilir. Öte yandan ise son zamanlarda insanların doğaya, çevreye ve sağlıklı beslenmeye yönelik duyarlılıklarının artması apiturizme yönelmelerini de beraberinde getirmiş olabilir.

Yukarıdaki verilerde de görüleceği üzere Türkiye gerek koloni sayısı gerekse bal üretimi bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır. Öte yandan dört mevsimin bütün özelliklerinin bir arada yaşanabildiği, flora ve fauna çeşitliliği bakımından en zengin coğrafyalardan biri olması sebebiyle apiturizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak söz konusu potansiyelin yeteri kadar kullanılabilmesini söylemek oldukça zordur. Bu durum bir eksiklik olarak görülse de kendi içerisinde önemli bir fırsatı da barındırmaktadır.

Apiturizm için gerekli olan arıcılar, arı çiftlikleri, arıcılık müzeleri, bal ormanları, arı serenderleri ve arı kayaları hali hazırda apiturizm meraklılarını beklemektedir. Tek yapılması gereken şey konuya yönelik paydaşların zaman kaybetmeden birlikte, sürdürülebilir ve etkin program ve projeler için bir araya gelip harekete geçmeleridir. Apiturizm meraklıları konfor ve lüksten çok doğayla başbaşa ve doğal ortamları tercih ettiğinden diğer turizm türleri için çok büyük yatırımlar da gerektirmemektedir.

Bu anlamda somut olarak yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir;

- ❖ Öncelikle Türkiye'nin sahip olduğu arıcılık ve apiturizm potansiyeli bölgesel bazda belirlenmelidir,
- ❖ Belirlenen bölgelerdeki uygun lokasyonlar haritalandırılarak muhtemel apiturizm rotaları ortaya çıkartılmalıdır,
- ❖ Söz konusu rotalara ulaşımın kolaylaştırılmasına yönelik planlamalar yapılmalıdır,
- ❖ Yine söz konusu rotalar üzerinde yer alan yerleşim bölgelerinde doğal ve sade konaklama ve yemem içme mekanları inşa edilmeli veya bu anlamdaki girişimciler desteklenmelidir,
- ❖ Belirlenen rotalar üzerinde yer alan veya alacak olan arıcılar bal ve bal ürünleri konusunda eğitim verebilecek düzeyde eğitime alınmalıdır,
- ❖ Apiturizm sürecinde apiturizm katılımcılarının güvenliğine yönelik (arı sokmaları, arı alerjileri vs.) tedbirler alınmalıdır,
- ❖ Apiturizm rotaları üzerinde yer alan veya alacak olan işletme sahipleri, yöneticileri ve çalışanları turizm hizmetleri yanında insan ilişkileri, iletişim ve müşteri ilişkileri konusunda eğitilmelidir,
- ❖ Hem ulusal hem de uluslararası anlamda, apiturizme yönelik kapsamlı, sürdürülebilir ve etkin bir tanıtım ve pazarlama faaliyeti uygulanmalıdır.

Kaynakça

- Abou-Shaara, H. F. (2014). The foraging behaviour of honey bees, *Apis mellifera*: A review. *Veterinari Medicina*, 59(1), 1–10. doi:10.17221/7240-VETMED
- Akça, H. (2004). Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Turizm. *Ekonomik ve Teknik Dergi Standard*, 43(513), 67–70.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay yayıncılık.
- Aliyeva, Z. N., Baiburiyev, R. M., Lorant, D. D., Shagyrbay, A. S. ve Kaliaskarova, Z. K. (2019). Problems And Prospects Of Development Of Apitourism In Kazakhstan. *Bulletin Of National Academy Of Sciences Of The Republic Of Kazakhstan*, 6(382), 45–53. doi:10.32014/2019.2518-1467.144
- Arih, K. ve Korosec, T. (2015). Api-tourism: transforming Slovenia’s apicultural traditions into a unique travel experience. *Sustainable Development and Planning VII*, 193, 963–974. doi:10.2495/sdp150811
- Aydın, O. (2012). AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 39–46.
- Bahar, O. ve Yılmaz, E. (2016). Arı turizmi ve Muğla’da uygulanabilirliği. 5. Uluslararası Muğla Arıcılık ve Çam Balı Kongresi , Muğla, (ss. 537–538).
- Cesur, E. (2021). A Creative Approach in Creative Tourism: Apitourism. (Ed.) V. Krystev, S. Çelik Uğuz, R. Efe ve E. Kapluhan, *Tourism Studies and Social Science* içinde (ss. 75–91). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Çoban, O. ve Karakuş, Y. (2019). Doğa Temelli Alternatif Turizm Türleri. (Ed.) Ş. Aydın ve D. Eren, *Alternatif Turizm* içinde (ss. 101–126). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çukur, F. ve Çukur, T. (2021). Muğla İli Arıcılık Potansiyelinin Apiturizm Açısından Değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 27(2), 113–122. doi:10.24181/tarekoder.882927
- Gandhy, A., Chang, M. ve Rahmi, S. (2019). Service Quality and Customer Satisfaction in the Apiculture-Based Agritourism. *Jurnal Organisasi dan Manajemen*, 15(2), 153–165. doi:10.33830/jom.v15i2.734.2019
- Gülbahar, O. (2009). 1990’lardan Günümüze Türkiye’de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151–177.
- Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (2011). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (2. bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Karadeniz, T. (2015). Meyve Yetiştiriciliğinde Polinasyonun Önemi, Verim ve Kaliteye Etkisi. *Arıcılık Araştırma Dergisi*, 14, 8–12. <https://dergipark.org.tr/download/issue-full-file/28088> adresinden erişildi.

- Kutlu, M. A., Gül, A. ve Kılıç, Ö. (2018). Arıcılık turizmi uygulanabilirliği. *International Conference on Social Sciences-ICOSS Cappadocia* (ss. 766–769). Nevşehir.
- Liourta, A. (2018). *Apitourism: Παρούσα Κατάσταση, Τάσεις και Προοπτικές μελλοντικής ανάπτυξης (Apitourism: mevcut durum, eğilimler ve gelecekteki beklentileri gelişimi)*. yayımlanmamış Lisans tezi, Sosyal Bilimler Yüksekokulu, Selanik.
- Şahingöz Akar, S. ve İnci, F. (2018). Bolu İlinde Üretilen Arı Ürünlerinin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 519–533.
- Şeker, İ. T. (2020). Sivas İlinin Api-turizm Potansiyelinin İncelenmesi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 4(5), 364–373. doi:10.29226/tr1001.2020.220
- Suna, B. (2018). Api Turizmin Türkiyedeki Yeri ve Önemi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 18(1), 42–51.
- Suna, B. (2020). Turizmde Arıcılığın Kullanımına Keşifsel Bir Yolculuk. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31(1), 19–30.
- Wos, B. ve Bien, W. (2013). Apitourism as a form of sustainable development. *Research Bulletin Leisure and Tourism*, 1(11), 83–90.
- Wos, Barbara. (2014). Api-tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 2(1), 66–74.